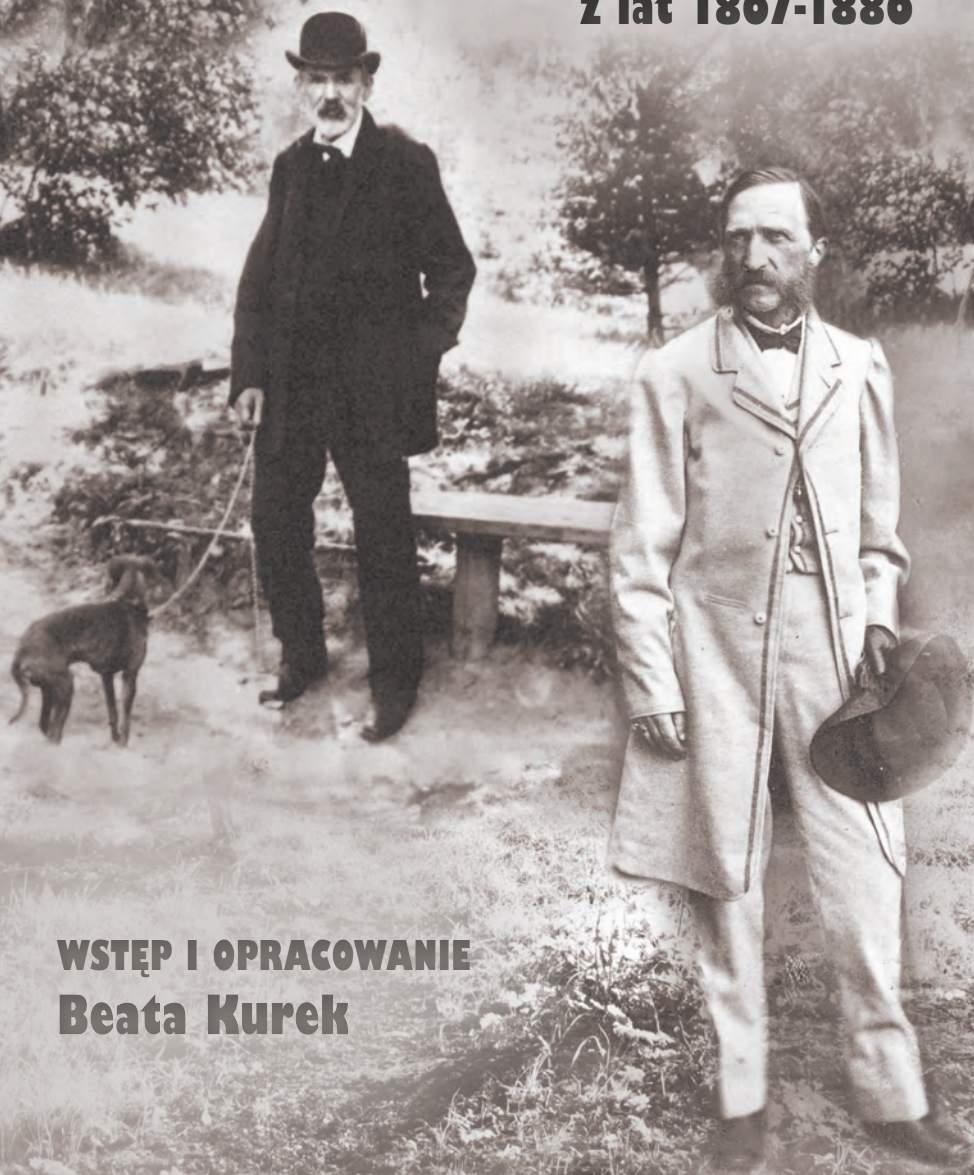

Mimo, że jestem chory i jak ocet kwaśny, ale chwytam za pióro

Korespondencja między
Józefem Ignacym Kraszewskim
a Karolem Estreicherem
z lat 1867-1886

WSTĘP I OPRACOWANIE
Beata Kurek

„MIMO, ŻE JESTEM CHORY
I JAK OCET KWAŚNY,
ALE CHWYTAM ZA PIÓRO”

KORESPONDENCJA MIĘDZY
JÓZEFEM IGNACYM KRASZEWSKIM
A KAROLEM ESTREICHEREM
Z LAT 1867-1886

„MIMO, ŻE JESTEM CHORY
I JAK OCET KWAŚNY,
ALE CHWYTAM ZA PIÓRO”

KORRESPONDENCJA MIĘDZY
JÓZEFEM IGNACYM KRASZEWSKIM
A KAROLEM ESTREICHEREM
Z LAT 1867-1886

Wstęp i opracowanie

Beata Kurek

Kraków 2022

© Copyright by Beata Kurek and Uniwersytet Jagielloński,
Biblioteka Jagiellońska
Kraków 2022

Redaktor serii: Zdzisław Pietrzyk
Komitet redakcyjny: Monika Jaglarz, Elżbieta Knapek, Lucyna Nowak,
Jacek Partyka, Zdzisław Pietrzyk, Remigiusz Sapa

Recenzent
dr Piotr Lechowski, Uniwersytet Jagielloński

Redakcja
Jakub Jura

Projekt okładki
Marta Jaszczyk

Opublikowano z Funduszu Anny Łysiak i Lidii Procyk

Na okładce wykorzystano zdjęcia Józefa Ignacego Kraszewskiego (sygn. IF 543a)
oraz Karola Estreichera z pieskiem (sygn. IF 5487) ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej

ISBN 978-83-67127-15-8 (druk)
ISBN 978-83-67127-19-6 (online)
ISSN 1425-851X

ISBN 978-83-8138-721-7 (online)
<https://www.doi.org/10.12797/9788381387217>

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI, BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków
<https://bj.uj.edu.pl>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA sp. z o.o.
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp.....	7
Korespondencja między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem z lat 1867-1886.....	19
Bibliografia.....	205
Streszczenie.....	209
Summary.....	211
Indeks osobowy.....	213

Wstęp

Ewa Lipska – wypowiadając się o wymianie korespondencji ze Stanisławem Lemem w latach 1983-1991 – wyraziła pogląd, że „wtedy jeszcze sztuka pisania listów była na wysokim poziomie”¹.

Zgadzam się z tą opinią. Upadek sztuki epistolarnej obserwujemy od wejścia w życie społeczne telefonów komórkowych i Internetu. Nie jestem w tej opinii osamotniona². Wysyłamy coraz więcej ulotnych e-maili i SMS-ów. Używamy komunikatorów, które umożliwiają rozmowę pisemną albo wideo w czasie rzeczywistym z osobami będącymi w dowolnym miejscu na świecie. Takie formy komunikacji mają niezaprzeczalne zalety, jednak nie pozostawiają materialnych śladów. Stały się natomiast innym sposobem na zaspokojenie potrzeby więzi czy kontaktu.

Jestem zwolenniczką poglądu, że pisanie listów prywatnych w ich tradycyjnej, papierowej postaci jest obecnie czynnością odświeżoną, sporadyczną czy nawet archaiczną. Taki stan rzeczy powoduje powstanie pewnego rodzaju pustki, bo – jak twierdzi Anita Cątek – tradycyjna forma korespondencji była sposobem na radzenie sobie z czyjąś nieobecnością i zaproszeniem do dalszego kontaktu³. Inaczej było w XIX wieku, kiedy listy były namiastką rozmowy podczas rozłąki, sposobem na przekazanie informacji, załatwienie spraw prywatnych i urzędowych.

Na szczęście o ile obecnie sztuka pisania listów odchodzi w zapomnienie, o tyle samo zainteresowanie tą formą komunikacji nie maleje. Korespondencja osób znanych i powszechnie cenionych cieszy się dużym zainteresowaniem, co odzwierciedla oferta rynku wydawniczego⁴. Gdyby tak nie było, opracowania korespondencji nie wychodziłyby drukiem, bo nie miałyby swoich czytelników.

¹ Stanisław Lem – *wesołe listy z niewesołych czasów. Spotkanie z Ewą Lipską*, wieczór autorski, Krakowskie Forum Kultury, Kraków 5 X 2021.

² M. Popiel, *List artysty jako gatunek narracji epistolograficznej. O listach Stanisława Wyspiańskiego*, „Teksty Drugie” 2004, nr 4(88), s. 115.

³ A. Cątek, *Nowa teoria listu*, Kraków 2019, s. 9, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 34.

⁴ Wybrane publikacje w tej kategorii: Z. Herbert, H. Święcicki, *„Pisanie to bardzo bolesna przyjemność”. Listy 1951-1967*, oprac. i wstępem opatrzył H. Citko, Kraków 2021; N. Chiaroni, A. Camus, *Korespondencja 1945-1959*, oprac., przedmowa i przypisy S. Novello, przekł. M. Ochab, aneksy z jęz. wł. przeł. J. Ugniewska, Gdańsk 2020, *Biblioteka Mnemosyne*; R. Wojaczek, *Listy miłosne i nie*, red. i wstęp S. Bereś, współpraca red. i oprac. edytorskie D. Cichoń, Wrocław 2021; *Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646-1655*, cz. 2, *Listy*, oprac. zbiorowe, Warszawa 2020; G. Flaubert, *Listy do Luizy*, wybór, przekł. i kom. R. Engelking, Warszawa 2019, *Wielcy Pisarze w Nowych Przekładach; Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1, 1816-1831, oprac. Z. Helman, Z. Skowron,

Poprzez wydanie listów wymienianych między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem chciałam przybliżyć czytelnikom sposób, w jaki zapewniali pustkę niezwykle ludzie w XIX wieku, których nazwiska przetrwały w pamięci do naszych czasów: Kraszewskiego za dokonania literackie, Estreichera za osiągnięcia na polu bibliograficznym i jako dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej. Jest to całość dostępnej korespondencji.

Józef Ignacy Kraszewski urodził się w 1812 roku w Warszawie, a wychował u dziadków w Romanowie. Nauczanie rozpoczął w Białej Podlaskiej, kontynuował je w Lublinie, a następnie w Świsłoczy. Na studia wyjechał do Wilna. Na tamtejszym uniwersytecie wybrał wydział lekarski, szybko go jednak zamienił na wydział literacki. Uczył się języków, podejmował pierwsze próby tłumaczenia zagranicznych dzieł na polski i pisania utworów literackich. Działal też w konspiracji politycznej, za co w 1830 roku po wybuchu powstania listopadowego został na rok aresztowany. Po zwolnieniu z więzienia był pod nadzorem policji i musiał pozostać w Wilnie. W tym czasie pisał pierwsze powieści, zajmował się tłumaczeniami i tworzeniem słownika polsko-rosyjsko-francuskiego. W latach 1834-1837 podróżował między domem ojca, majątkiem Antoniego Urbanowskiego (sporządził katalog jego biblioteki) i domem swojej przyszłej żony Zofii Woroniczówny. Po ślubie w 1838 roku Kraszewski uczył się przez kilka tygodni malarstwa w Warszawie, a rok później kupił majątek Gródek niedaleko Łucka. Jego głównym zajęciem była praca literacka i edytorska. Często wyjeżdżał, między innymi do Kijowa, Odessy i Warszawy. Chętnie nawiązywał kontakty literackie i naukowe, które utrzymywał, prowadząc bogatą korespondencję. Niestety podupadł na zdrowiu i od 1847 roku aż do śmierci jeździł na liczne kuracje lecznicze. Dokuczała mu kamienica nerkowa, bronchit i astma.

W 1851 roku miał objąć stanowisko profesora literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim, niestety nie dostał pozwolenia od rządu rosyjskiego. Od 1853 do 1859 roku mieszkał z rodziną w Żytomierzu, gdzie piastował stanowisko kuratora gimnazjum i dyrektora teatru. Już wtedy cieszył się dużą popularnością jako pisarz. Również w Krakowie ceniono jego osiągnięcia literackie – w 1858 roku został członkiem korespondencyjnym tamtejszego Towarzystwa Naukowego.

Z powodu nowatorskich poglądów na wprowadzenie oświaty wśród chłopów, uwag pod adresem szlachty wołyńskiej, a także po wystawieniu w Żytomierzu jego komedii

H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 2, cz. 1, 1831-1838, t. 2, cz. 2, 1838-1839, oprac. iidem, Warszawa 2017; G. Herling-Grudziński, J. Giedroyc, *Korespondencja*, vol. 2, 1967-1975, red. W. Bolecki, oprac. zbiorowe, Kraków 2019, *Dzieła zebrane / Gustaw Herling-Grudziński*, t. 13; W.A. Mozart, *Wybór listów*, wybór, przekł., oprac. I. Dembowski, Warszawa 2019; „*Jaśnie Oświeconej Pani najniższym służą*”. *Listy generalnego plenipotenty Stanisława Karwowskiego do kasztelanowej krakowskiej Izabeli Branickiej z lat 1771-1788*, z oryg. rękopisów odczytał, wstępem i objaśnieniami opatrzył K. Syta, Toruń 2020; C. Norwid, *Listy*, 3, 1862-1866, oprac. J. Rudnicka, uzup. E. Lijewska, [tłum. z jęz. fr. W. Kwiatkowski, J. Babiński], Lublin 2020, *Dzieła wszystkie / Cyprian Norwid*, 12; W. Szyborska, J. Kulmowa, *Tak wygląda prawdziwa poetka, podciągnij się! Listy*, wstęp, oprac. i posłowie U. Chęcińska, Warszawa 2019; itd.

*Stare dzieje*⁵, naraził się na krytykę miejscowych. W prasie pojawiły się ataki na Kraszewskiego, jak również nieliczne listy w jego obronie. Pisarz zdecydował o wyjeździe do Warszawy, gdzie objął redakcję „Gazety Codziennej”. Tutaj śledził rozwój polityki emigracyjnej i coraz bardziej opowiadał się za zrównaniem stanów i warszawską rewolucją moralną. Ponieważ nie mógł swobodnie wypowiadać się na łamach pisma, swoją broszurę *Sprawa polska w roku 1861*⁶ wydał w Paryżu. Przeciwstawiał się w niej powstaniu zbrojnemu do chwili zmiany sytuacji politycznej na ziemiach polskich i w Rosji. Niestety z uwagi na przeszkody, z którymi spotykała się redakcja gazety, w grudniu 1862 roku zrezygnowano z wydawania pisma.

Po wybuchu powstania styczniowego Kraszewski, zagrożony aresztowaniem, wyjechał do Drezna, mając nadzieję, że szybko wróci do kraju. Tam działał na rzecz uchodźców polskich, a także szeroko rozpisywał się w prasie zagranicznej. W swoich tekstach popierał powstanie i występował przeciwko antypowstaniowej propagandzie rosyjskiej. W celu rozpowszechniania swoich przekonań podróżował również do Szwajcarii, Paryża, Włoch i Krakowa.

Z uwagi na problemy związane z jego paszportem dopiero w 1866 roku uzyskał obywatelstwo austriackie. Bezskutecznie próbował osiąść w Warszawie i we Lwowie. Na domiar złego ponownie podupadł na zdrowiu, więc leczył się w Krynicy i w Zakopanem.

W 1867 roku podróżował z odczytami o Dancie (Kraków, Lwów, Poznań). Przy tej okazji ponownie starał się o objęcie katedry literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim – bez powodzenia. Rok później kupił drukarnię, a od 1870 roku wydawał w Dreźnie „Tydzień Polityczny, Naukowy, Literacki i Artystyczny”. Rozpoczął też współpracę z wywiadem francuskim, któremu przekazywał informacje na temat działań militarnych Prus. Jednocześnie działał na polu naukowym jako przedstawiciel Akademii Umiejętności w Krakowie, jeżdżąc do Sztokholmu i Bolonii. W międzyczasie kupił willę w Dreźnie, jednak kłopoty ze zdrowiem wymusiły na nim częstsze wizyty w uzdrowiskach.

W 1879 roku w Krakowie odbył się huczny jubileusz pięćdziesięciolecia pracy twórczej Kraszewskiego. Karol Estreicher był członkiem komitetu organizacyjnego i wydał z tej okazji pięćdziesięciostronicową broszurę i dziewięciometrową wstęgę o tym samym tytule⁷. Uroczystości trwały trzy dni i chociaż Kraszewski był im przeciwny, to ostatecznie cieszył się z pozytywnego przyjęcia. Wrócił do Drezna i odpoczywał po trudach kilkudniowego świętowania.

W 1882 roku dzięki staraniom Kraszewskiego i zebranych przez niego środkom pieniężnym założono we Lwowie Macierz Polską. Jej głównym zadaniem było szerzenie oświaty ludowej za pomocą wydawnictw popularnych.

⁵ J.I. Kraszewski, *Stare dzieje. Komedja w czterech aktach*, Poznań 1859. Szlachcie wileńskiej nie podobało się postawienie równości między panem a chłopem.

⁶ Idem, *Sprawa polska w roku 1861. List z kraju (listopad 1861)*, Paryż 1862.

⁷ K. Estreicher, *Pięćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1830-1879). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniej działalności naukowej i literackiej Jubilata z wymienieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*, Kraków 1879.

Niestety stan zdrowia pisarza stale się pogarszał. W 1883 roku wyjechał do Pau⁸. W drodze powrotnej zatrzymał się w Berlinie, gdzie został aresztowany, ale ze względu na problemy zdrowotne został wypuszczony za kaucją po dwóch miesiącach. Rozprawa odbyła się w maju 1884 roku w Lipsku. Został oskarżony o zdradę stanu i skazany na „karę honorową 3 1/2 roku twierdzy, bez konfiskaty majątku i utraty majątku”⁹.

Od 26 maja 1884 do 7 listopada 1885 roku Kraszewski odbywał karę więzienia w twierdzy magdeburskiej. Dzięki otrzymanej zgodzie na urlop zdrowotny wyjechał na sześć miesięcy do San Remo. Do więzienia nie wrócił. Latem 1886 roku wybrał się do Szwajcarii i postanowił przeprowadzić się tam na stałe. Z tym pomysłem wrócił do San Remo, gdzie był świadkiem dwóch trzęsień ziemi; na początku 1887 roku wyjechał stamtąd do Turynu z ciężkim zapaleniem płuc. 15 marca przeniósł się do genewskiego Hotelu De la Paix. Trzy dni później oglądał jeszcze willę w Lozannie, myśląc o jej kupnie. Następnego dnia zmarł w hotelu. Ciało pisarza przewieziono do Krakowa 5 kwietnia, a uroczysty pogrzeb i złożenie trumny w Kościele św. Michała Archanioła i św. Stanisława Biskupa i Męczennika odbyły się 18 kwietnia. Wydarzenie stało się manifestacją narodową.

Karol Estreicher wydał z tej okazji broszurę dokumentującą sześćdziesięciolecie pracy Kraszewskiego¹⁰. Bibliograf podał, że spod pióra pisarza wyszło 312 dzieł w 630 tomach. Były wśród nich utwory sceniczne i poetyckie, opowiadania, humoreski, nowele, powieści ludowe, historyczne i o tematyce społeczno-obyczajowej.

Należy do tego dodać ukazujące się w prasie liczne artykuły, publicystykę polityczną oraz sprawozdania z życia kulturalnego i naukowego. Kraszewski współpracował z „Kurierem Warszawskim”, „Dziennikiem Poznańskim”, „Tygodnikiem Illustrowanym”, „Ruchem Literackim”, „Krajem”, „Gazetą Polską”, „Kłosami”, warszawskim „Echem”, „Bluszczem” i innymi. Wydawał opracowane przez siebie materiały źródłowe, takie jak korespondencje i pamiętniki (np. *Pamiętniki Stanisława Augusta Poniatowskiego*, Drezno 1870).

Nawet więzienie nie przeszkodziło Kraszewskiemu w działalności literackiej. Nadal pisał powieści, malował akwarele, przyjmował gości i utrzymywał kontakty korespondencyjne ze światem zewnętrznym. Był czynny aż do dnia śmierci. Estreicher pisał o nim:

Była to zadziwiająca maszyna piszącej myśli, punktualna, jednostajna, nie potrzebująca nakręcania i naprawy, tak zdrowa i silna, że gdyby Bóg był mu sto lat życia dozwolił, byłaby myśl jego czerstwa funkcjonowała w piśmie przez sto lat bez wytchnienia. – Czegoś podobnego dzieje umysłowości człowieka nie przedstawiają w żadnej literaturze¹¹.

⁸ Józef Ignacy Kraszewski. *Zarys bibliograficzny*, oprac. S. Stupkiewicz, I. Śliwińska, W. Roszkowska-Sykałowa, Kraków 1966, s. 34, *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”*, 12.

⁹ W. Danek, *Kraszewski Józef Ignacy*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 226.

¹⁰ K. Estreicher, *Sześćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1828-1887). Abecedłowe i chronologiczne zestawienie działalności naukowej i literackiej, z wymienieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*, Kraków 1887.

¹¹ K. Estreicher, *Feniks Polski*, Lwów 1887, s. 10.

Być może bibliograf dostrzegał swoje podobieństwo w osobie pisarza i w jego upartym dążeniu do przetrwania literatury polskiej pomimo wielu przeciwności i uwag krytycznych. Estreicher bowiem, podobnie jak Kraszewski, był bardzo pracowity i przez całe życie poświęcał się szczytnej idei stworzenia jak najbardziej kompletnej bibliografii druków polskich. Piszac o Kraszewskim jako o samonakręcającej się maszynie, równie dobrze mógł myśleć o sobie i swojej cierpliwej pracy, która wymagała dokładności oraz wieloletniego skupienia na jednym przedmiocie badań.

Kraszewski znany był ze swojej bogatej korespondencji¹². Jego drezdeński rozkład dnia w godzinach od 9 do 11 rano przewidywał czas na czytanie gazet, nadesłanych książek i listów. Na te ostatnie odpowiadał bezzwłocznie, aby nie tworzyć spiętrzenia korespondencji¹³. Zgromadzoną przez lata epistolografię przekazali w 1888 roku do Biblioteki Jagiellońskiej spadkobiercy pisarza, czyniąc zadość usilnym i wielokrotnym prośbom Karola Estreichera. W bibliotece została ona podzielona na trzy kategorie: listy rodzinne (11 tomów), listy z lat 1837-1844 (4 tomy) i wreszcie 1844-1887 (86 tomów)¹⁴. Z tego zbioru pochodzą zacytowane przeze mnie 23 listy od bibliografa do Kraszewskiego.

Karol Estreicher urodził się 22 listopada 1827 roku w Krakowie. Ukończył Liceum Nowodworskie i w 1843 roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1846 roku wybuchła rewolucja krakowska, w której brał udział, będąc członkiem młodzieżowej grupy patriotycznej „Bunt”¹⁵. Po przerwie spowodowanej rewolucją kontynuował studia na wydziale prawa. Po ich ukończeniu został w 1848 roku aplikantem trybunału w Krakowie.

Nie była to jednak jego wymarzona praca. Już w liceum na lekcjach prowadzonych przez Józefa Muczkowskiego (historyka) poznał świat bibliografii. Również znajomość z Ambrożym Grabowskim (księgarzem i historykiem) popchnęła młodego Estreichera do zbierania materiałów uzupełniających opublikowane przez Adama Jochera i Feliksa Bentkowskiego zestawienia literatury. Efekty swojej pracy badawczej opublikował w 1859 roku w „Dodatku Tygodniowym przy Gazecie Lwowskiej” pod tytułem *Piśmiennictwo w Galicyi. Do piśmiennictwa Galicyi z ostatniego dziesiątka lat, zapisy bibliograficzne. Rok 1849-1859*¹⁶.

W 1855 roku przeprowadził się do Lwowa, gdzie mianowano go asesorem sądowym. Osłoda samotnego życia z dała od krakowskiej rodziny była bliskość bibliotek:

¹² M. Rulikowski, *Korespondencja Kraszewskiego*, Łuck 1939.

¹³ M. Wańkowicz, *Karafka La Fontaine'a*, [t. 2], Kraków 1984, s. 348-349, *Dzieła Wybrane / Wańkowicz M.*

¹⁴ *Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, zest. A. Bar, Kraków 1929, s. 12, *Prace Biblioteczne Krakowskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich*, 6.

¹⁵ J. Grzybowska, *Karol Estreicher (1827-1909). Studium biograficzne*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Karola Estreichera. 1827-1908. Studia i rozprawy*, Kraków 1964, s. 9.

¹⁶ K. Świerkowski, *Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim*, Warszawa 1928, s. 9, *Wydawnictwa Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich*, nr 1.

Uniwersyteckiej, Baworowskich i Ossolińskich, z których zbiorów korzystał często i chętnie. Przy tej okazji kontynuował więc badania bibliograficzne i publikował artykuły dotyczące historii literatury i teatru, którego był miłośnikiem. Niestety liczne kontakty literackie, współpraca z prasą i zainteresowania Estreichera były niemiłe widziane w zawodzie prawnika.

W 1858 roku wziął ślub z córką Ambrożego Grabowskiego, Stefanią, i zaczął szukać nowego miejsca do rozwijania swoich zainteresowań, a przede wszystkim dla godnego życia swojej rodziny. Początkowo w 1862 roku miał objąć stanowisko notariusza w Wojniczu, ale dostał posadę podbibliotekarza w nowo powstałej Szkole Głównej w Warszawie. Miał tam też obiecaną możliwość prowadzenia wykładów bibliograficznych.

Z bibliografią był bowiem związany już na zawsze. Jeszcze w okresie lwowskim planował opracowanie nie uzupełnień, a całości bibliografii polskiej XIX wieku, której zarysy udało mu się zebrać.

Przeniósłszy się do Warszawy, zaczął jednak rozszerzać swój plan na całą bibliografię polską, a nie tylko na wiek XIX. Dążył nie do dokładnego opracowania jednej tylko części naszego piśmiennictwa, ale do spiesznego ujęcia całości tego obrazu, co mogło jedynie uświadomić nam samym ogrom stworzonego w Polsce dzieła kulturalnego, a zarazem zaimponować wielkością obcym, wrogom czy przyjaciółom zagranicznym¹⁷.

W Warszawie napotkał jednak trudności. Postępująca rusyfikacja zagrażała istnieniu katedry bibliografii, a carskie władze oświatowe wyraźnie dawały do zrozumienia, że język polski to dialekt, więc opracowywanie bibliografii polskiej jest pozbawione sensu. Takie podejście uniemożliwiała Estreicherowi dalszą pracę naukową, dlatego skorzystał z okazji, gdy po śmierci Adolfa Mułkowskiego zwolniło się stanowisko dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej. Objął je w 1868 roku.

Powrót do Krakowa był jak podmuch wolności. Sytuacja polityczna w mieście zmieniła się na tyle, że germanizacja została zaniechana, a językiem urzędowym stał się język polski.

Estreicher jako duch niepokorny, dotkliwie odczuwający zamiar zniszczenia kultury polskiej przez zaborców, już w Warszawie chciał, aby jego dzieło – opiewające osiągnięcia narodowe w dziedzinie literatury – zobaczyło światło dzienne. W tym celu podczas jednego z zebrań Towarzystwa Naukowego Krakowskiego¹⁸ odczytał rozprawę o bibliografii polskiej, poddając pod rozagę pomysł jej druku. Dyskusję na ten temat przeniesiono na osobne posiedzenie, ale nie podjęto podczas niego poważniejszych decyzji¹⁹.

¹⁷ S. Estreicher, *Jak mój ojciec pracował nad „Bibliografią”*, „Silva Rerum” 1927, t. 3, s. 149.

¹⁸ Karol Estreicher był członkiem TNK od 1861 r.

¹⁹ Archiwum Naukowe PAN i PAU, sygn. TNK 62, Protokół posiedzenia Towarzystwa Naukowego Krakowskiego z 1862 r., k. 20.

Możliwości wydania bibliografii polskiej otworzyły się przed badaczem dopiero wraz z przeprowadzką do Krakowa i bliższym kontaktem z TNK. Materiał bibliograficzny dotyczący XIX wieku był już od dawna gotowy, Estreicher udał się więc do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego oraz Oddziału Archeologii i Sztuk Pięknych, aby ponowić propozycję opublikowania *Bibliografii Polskiej XIX wieku*. Tym razem odniósł sukces, bo już 9 stycznia 1869 roku powołano Komisję Bibliograficzną; stanowisko przewodniczącego powierzono głównemu inicjatorowi całego przedsięwzięcia. Komisja miała organizować prace bibliograficzne i stworzyć warsztat pracy dla opracowania całości piśmiennictwa polskiego. Do współpracy zaproszono wszystkie biblioteki i pracowników naukowych parających się tą dziedziną. Dzięki wspólnym staraniom, a przede wszystkim zebranych przez Franciszka Nowakowskiego funduszom, wydano w czerwcu 1870 roku pierwszy zeszyt pod tytułem *Bibliografia Polska. 120 000 druków. Część I. Stolecie XIX. Katalog 50 000 druków polskich lub Polski dotyczących od roku 1800, ułożony abecedłowo według autorów i przedmiotów z wyrażeniem ceny księgarskiej*.

Za życia Estreichera wyszło drukiem 26 tomów *Bibliografii Polskiej* (razem z dodatkami). Pozostały po nim materiały do dalszych tomów, których wydawaniem zajął się jego syn, Stanisław. Pomimo pewnych niedoskonałości dzieło to stanowi kompendium wiedzy na temat literatury polskiej od jej początków i jest wykorzystywane do dzisiaj.

Poza bibliografią Estreicher miał i inne zainteresowania. Był miłośnikiem teatru, częstym widzem spektakli (miał własną lożę w Teatrze Krakowskim) i członkiem Komisji Teatralnej działającej przy Radzie Miasta. Oceniał sztuki przedstawiane na konkursach dramatycznych, dzięki czemu miał duży wpływ na grany repertuar. Zajmował się historią teatru jako autor wielu artykułów prasowych, a zwieńczeniem tych prac było trzypomowe dzieło *Teatra w Polsce*²⁰. Przetłumaczył około 34 sztuk z języków hiszpańskiego, niemieckiego, czeskiego, włoskiego i francuskiego; sam napisał ich 12.

Przez większość życia pracował w bibliotece, początkowo w Warszawie, później jako Dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej. W obu księżnicach jego głównym zadaniem było porządkowanie i katalogowanie zbiorów. Ciężka praca zapoczątkowała problemy zdrowotne, przez co – podobnie jak Kraszewski – już do końca życia jeździł do Krynicy Górskiej i Zakopanego na wypoczynek i leczenie.

Przez 37 lat pracy w Bibliotece Jagiellońskiej Estreicher rozszerzył i uporządkował zbiory, tworząc w ten sposób doskonałe miejsce do pracy naukowej dla gości z kraju i zagranicy. Udało mu się też doprowadzić do końca trwający od 1840 roku remont gmachu. Pomimo nieustającego braku w personelu gromadził wokół biblioteki wolontariuszy, na których składali się zarówno studenci, jak i profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dzięki ich fachowej pracy układanie i katalogowanie zbiorów szło sprawnie.

²⁰ K. Estreicher, *Teatra w Polsce*, t. 1-3, Kraków 1873-1879.

Bibliografia

- Antoni Medina, [w:] K. Estreicher, *Bibliografia Polska. 140000 druków*, cz. 3, [Stolecie XV-XVIII], t. 11, *M – My*, Kraków 1908, s. 260, *Bibliografia Polska*, t. 22.
- Archiwum Naukowe PAN i PAU, sygn. TNK 62, Protokół posiedzenia Towarzystwa Naukowego Krakowskiego z 1862 r.
- Bibliografia powstania narodu polskiego z r. 1830-1831*, ułożył A. Hirschberg, Lwów 1882.
- Brzostowski A.B., *Ze wspomnień o Kraszewskim. W setną rocznicę jego urodzin – a dwudziestą piątą zgonu*, Warszawa 1912, *Biblioteka Dziel Wyborowych*, t. 735.
- Calek A., *Nowa teoria listu*, Kraków 2019, *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia*, t. 34.
- Danek W., *Kraszewski Józef Ignacy*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 226.
- Dante w Polsce. Biblijografia przekładów dzieł jego tudzież prac Jemu poświęconych a w Polsce lub przez Polaków wykonanych ze wstępem, przypisami i wzorami przekładów*, oprac. S.P. Koczorowski, Kraków 1921.
- Estreicher K., *Bibliografia Polska*, cz. 2, t. 1, *Chronologiczne zestawienie 73 000 druków polskich lub Polski dotyczących od r. 1455 do 1799 włącznie*, Kraków 1882.
- Estreicher K., *Bibliografia Polska*, cz. 3, *Stolecie XV-XVIII w układzie abecadłowym*, t. 15, [D], Kraków 1897.
- Estreicher K., *Bibliografia Polska*, cz. 3, t. 5, *Lit. E–F*, Kraków 1898.
- Estreicher K., *Bibliografia polska*, t. 1, Kraków 1870.
- Estreicher K., *Bibliografia polska XV-XVI. stolecia. Zestawienie chronologiczne 7200 druków w kształcie rejestru do Bibliografii, tudzież spis abecadłowy tych dzieł, które dochowały się w bibliotekach polskich*, Kraków 1875.
- Estreicher K., *Bibliografia Polska XIX stolecia*, t. 3, *Ł–Q*, Kraków 1876.
- Estreicher K., *Bibliografia Polska XIX stolecia. Spis chronologiczny*, Kraków 1885.
- Estreicher K., *Bibliografia Polska XIX stulecia*, cz. 1, *Stolecie 19*, t. 2: (G–L), Kraków 1874.
- Estreicher K., *Bibliografia polska XIX stolecia*, t. 1, Kraków 1872, *Bibliografia polska*, cz. 1.
- Estreicher K., *Feniks Polski*, Lwów 1887.
- Estreicher K., *Golian Zygmunt*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 10, (Glin-Guis), Warszawa 1862, s. 153.
- Estreicher K., *Józef Ignacy Kraszewski. Przypomnienie czterdziestolecia zasług piśmienicznych i pracy*, Kraków 1871.
- Estreicher K., *Jubileusz Kraszewskiego*, „Gazeta Lwowska” R. 68, 1878, nr 94, s. 1.

- [Estreicher K.], *Król Zoil, co w Warszawskiej króluje Gazecie*, „Kurier Świąteczny” 1867, nr 10, s. 3.
- Estreicher K., *O Rapperswylu. Głos drugi i ostatni*, Kraków 1883.
- Estreicher K., *Pięćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1830-1879). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniej działalności naukowej i literackiej Jubilata z wymienieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*, Kraków 1879.
- Estreicher K., *Sprawozdanie Komisji Konkursowej o rozdaniu nagród za utwory sceniczne w r. 1873. Rok III, „Afisz Teatralny” 1873*, nr 113, s. 1.
- Estreicher K., *Sześćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1828-1887). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie działalności naukowej i literackiej, z wymienieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*, Kraków 1887.
- Estreicher K., *Teatra w Polsce*, t. 1-3, Kraków 1873-1979.
- Estreicher K., *Wawrzyniec Putkamer*, „Przewodnik Naukowy i Literacki: dodatek do Gazety Lowskiej” R. 8, 1880, nr 10, s. 961-974.
- Estreicher S., *Jak mój ojciec pracował nad „Bibliografią”, „Silva Rerum” 1927*, t. 3, s. 149.
- [Estreicher S.], List Stanisława Estreichera do Stefanii Estreicher z 23 XII 1865, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych, rękopis, list nienumerowany.
- Estreicher S., *Z ostatnich chwil Szkoły Głównej*, Kraków 1916.
- Giller A., *W obronie prawdy i własności narodowej. Odpowiedź p. Estreicherowi*, Paryż 1883.
- Grzybowska J., *Karol Estreicher (1827-1909). Studium biograficzne*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Karola Estreichera. 1827-1908. Studia i rozprawy*, Kraków 1964.
- Ihnatowicz I., *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1962, T. 7, s. 99-124.
- Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, zest. A. Bar, Kraków 1929, *Prace Biblioteczne Krakowskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich*, 6.
- Index nazwisk osób i miejscowości do Bibliografii powstania narodu polskiego z roku 1830-31 wydanej przez Aleksandra Hirschberga*, ułożył T. Kraśnicki, Lwów 1883.
- Jeszcze nie było*, „Kraj” 1870, nr 279, s. 1.
- Jeszcze nie było*, „Kraj” 1870, nr 280, s. 2.
- Józef Ignacy Kraszewski w Krakowie i we Lwowie w r. 1867 i odczyty jego o Dancie. Wspomnienia z przeszłości w setną rocznicę urodzin, zebr. i ułożył M. Frąckiewicz, Kraków 1912.
- Józef Ignacy Kraszewski. *Listy do Władysława Maleszewskiego*, oprac. M. Obrusznik-Partyka, Piotrków Trybunalski 2011.
- Józef Ignacy Kraszewski. *Zarys bibliograficzny*, oprac. S. Stupkiewicz, I. Śliwińska, W. Roszkowska-Sykałowa, Kraków 1966, *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”*, 12.
- Kaczyński P., *Czeskie przygody polskich oświeconych. Podróże Polaków do Czech w XVIII wieku*, „Napis” 2005, t. 9, s. 135-148.

Streszczenie

W pracy zebrano i opracowano listy wymieniane między Karolem Estreicherem i Józefem Ignacym Kraszewskim w latach 1867-1886. O ile rękopisy Estreichera były stosunkowo klarowne i przejrzyste, o tyle autografy Kraszewskiego nastroczały wiele trudności w odczytaniu z powodu nieprzystępnego charakteru jego pisma. Ze względu na bogatą tematykę korespondencji konieczne było przygotowanie aparatu krytycznego. Wyjaśnienia i informacje bibliograficzne, rzeczowe oraz słownikowe umieszczono w przypisach.

Korespondencja pozwala odsłonić codzienność nie tylko piszących, ale także ich najbliższych, m.in. ich sprawy rodzinne, choroby i wyjazdy wakacyjne. Wczytując się w listy można również określić, w jaki sposób Kraszewski i Estreicher zdobywali oraz wymieniali informacje, a także wspierali się w zbieraniu materiałów i źródeł do prac literackich. Wreszcie jest to świetny materiał do poznania kultury i obyczajów w XIX wieku.

Rękopisy pochodzą z dwóch źródeł: z Biblioteki Jagiellońskiej (23 listy od Estreichera do Kraszewskiego) i Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie (wymiana 132 listów pomiędzy Estreicherem i Kraszewskim).

Słowa kluczowe: Karol Estreicher, Józef Ignacy Kraszewski, korespondencja, XIX wiek, kultura, literatura

Summary

The paper is an edited compilation of letters exchanged between Karol Estreicher and Józef Ignacy Kraszewski in the years 1867-1886. While Estreicher's handwritten letters were relatively clear and explicit, Kraszewski's autographs caused many problems in their deciphering because of his illegible handwriting. Due to the rich subject matter of the correspondence, it was necessary to prepare a critical apparatus. Bibliographic, factual and dictionary information and explanations were provided in footnotes.

The correspondence reveals the daily lives of the authors, their friends and relatives, including family and health issues, as well as recreational travels. The letters also helps discover how Kraszewski and Estreicher obtained and exchanged information, and how they supported each other in conducting research for their literary works. Finally, the correspondence is an excellent point of departure to learn more about the culture and the customs of the 19th century.

The autographs come from two sources: the Jagiellonian Library (23 letters from Estreicher to Kraszewski), and the Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie/the Kraków Society of Friends of Fine Arts (132 letters exchanged between Estreicher and Kraszewski).

Keywords: Karol Estreicher, Józef Ignacy Kraszewski, correspondence, 19th century, culture, literature

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

Poprzez wydanie listów wymienianych między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem chciałam przybliżyć czytelnikom sposób, w jaki zapewniali pustkę niezwykle ludzie w XIX wieku, których nazwiska przetrwały w pamięci do naszych czasów: Kraszewskiego za dokonania literackie, Estreichera za osiągnięcia na polu bibliograficznym i jako dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej. Jest to całość dostępnej korespondencji. [...]

Zakres tematyczny listów jest bardzo szeroki – od wydarzeń z życia codziennego (np. ślub córki Estreichera lub samobójstwo w jego rodzinie) po spisy tłumaczeń Dantego. Wydarzenia ze świata politycznego, mające wpływ na zmiany w szkolnictwie, stawały się tłem do opisów życia Uniwersytetu Jagiellońskiego, a więc i Biblioteki.

Listy były też okazją do wymiany plotek i informacji (bibliograficznych, kulturalnych, wydawniczych). Miały również zapewnić przyjacielski kontakt i pociechę w sytuacjach trudnych (Kraszewski w więzieniu). [...]

Ich listy to ciekawy materiał historyczny do studiów nad przemianami w polityce, kulturze i nauce XIX wieku. Pozwalają na poznanie warsztatów pracy, zakresów zainteresowań i sposobów zdobywania informacji. Korespondencja ta przedstawia również historię relacji między Józefem Ignacym Kraszewskim a Karolem Estreicherem.

Ze wstępu

Celem serii „Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia” jest publikowanie wydań źródłowych, których podstawą są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej. Zamierzeniem Redakcji serii jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki.

<http://akademicka.pl>

ISBN 978-83-67127-15-8

